

IV. SPRAWOZDANIA I KOMUNIKATY

KAROL KORANYI 1897—1964

W dniu 23 września 1964 zmarł w Warszawie Karol Koranyi, profesor Powszechnej Historii Państwa i Prawa na uniwersytecie Warszawskim. Przez zgon tego niezwykle wybitnego historyka prawa nauka polska poniosła niepowetowaną stratę.

Karol Koranyi urodził się we Lwowie 18 II 1897 jako syn urzędnika bankowego Michała Koranyiego. Już samo środowisko rodzinne wpłynęło pobudzająco na jego rozwój intelektualny, liczne podróże odbywane z ojcem, zaznaczyły go z wielu krajami Europy i dały mu możliwość opanowania kilku języków, co miało później wywrzeć tak dodatni wpływ na jego dalszy rozwój naukowy. Studia historyczne i prawne odbył na Uniwersytecie Lwowskim, gdzie uzyskał doktorat praw w 1922 r. i gdzie rozpoczął swą karierę naukową. Od 1924 r. pracował jako asystent, a w 1901 habilitował się jako docent „Historii Ustrojów na Zachodzie Europy”. W okresie tym we Lwowie blyszczwały nazwiska wielkich historyków prawa, Oswalda Balzera, Władysława Abrahama, Przemysława Dąbkowskiego. Karol Koranyi, uczeń wcześniej zmarłego Alfreda Halbana, należał, obok Jana Adamusa, Wojciecha Hejnosza do młodszej generacji historyków prawa umacniających przodujące w Polsce stanowisko Lwowa w tej dyscyplinie. Po ciężkich latach okupacji hitlerowskiej został profesorem Państwowego Uniwersytetu we Lwowie i uzyskał w 1944 r., w ZSRR stopień doktora nauk prawnych. Lata powojenne związały go najpierw ze środowiskiem naukowym toruńskim, gdzie był profesorem od 1945—1951, następnie z Warszawą, gdzie objął Katedrę Powszechnej Historii Państwa i Prawa w 1949 r., i dokąd przeniósł się ostatecznie w 1953 r.

Życie Karola Koranyiego zdumiewa wszechstronnością zainteresowań naukowych i szeroką skalą wybitnie zasłużonej działalności zarówno na polu twórczej pracy naukowej, najwyższej kwalifikowanej pracy dydaktycznej, jak i pracy naukowo-organizacyjnej.

Rozległa, ponad 300 pozycji licząca, bibliografia Karola Koranyiego najlepiej ujawnia jego zasięg wiedzy i niezwyklej erudycji, sięgającej istotnie do wszystkich dziedzin tej dyscypliny, którą reprezentował na katedrze uniwersyteckiej, tj. „Powszechnej Historii Państwa i Prawa”. Zajmował się zarówno historią prawa publicznego, jak i historią prawa sądowego, a więc i karnego i cywilnego i historią procesu. Do najcenniejszych dzieł z tego zakresu należą ogłoszone w 1930 r. *Podstawy średniowiecznego prawa spadkowego* oraz wybitna rozprawa *Ze studiów nad traktatami międzynarodowymi w średniowieczu*, wydana w 1936 r. Obie wymienione prace, przyswojone nauce światowej, zdobyły Karolowi Koranyiemu międzynarodowy rozgłos.

Również szeroki był zakres chronologiczny prac Karola Koranyiego, któremu

nieobce były badania źródłowe nad państwem starożytnym, jak i nad państwem feudalnym czy kapitalistycznym. Wreszcie, co szczególnie podnosi wartość dorobku naukowego Karola Koranyiego, to tendencja do porównawczego badania instytucji na szerokim planie terytorialnym. Sięgał on swymi pracami nie tylko do Polski i jej krajów sąsiednich, ale i do Francji, Italii, Hiszpanii, Holandii, mało, w ostatnich latach swego życia wielki trud włożył w badanie historii instytucji Anglii i Stanów Zjednoczonych. Szczególnie jednak wielka zasługa Karola Koranyiego leży w objęciu bliższymi zainteresowaniami naukowymi i w organizowaniu współpracy naukowej z krajami słowiańskimi.

Następnym rysem, bardzo nowoczesnym i zaszczytnie charakteryzującym dorobek naukowy Karola Koranyiego było to, że instytucje prawne badał on nie w oderwaniu od życia, nie w izolacji społecznej, lecz rozciągał swe zainteresowania na różnorodne przejawy kultury, w związku z którymi i w ramach których kształtowały się instytucje prawne. Podkreślić należy jego pasję dla etnografii, dla filozofii i literatury prawniczej. Przecież Karol Koranyi był współorganizatorem Tow. Ludoznawczego, przez pewien czas jego prezesem (1953—1959), zamieszczał w czasopiśmie „Lud” liczne prace z pogranicza prawa i etnografii.

Karol Koranyi pracował w oparciu o nadzwyczaj rozbudowany warsztat naukowy i erudycyjny. Z jego zainteresowaniami dla udoskonalania warsztatu naukowego wiąże się powstanie wielkiego dzieła służącego dziś z pożytkiem historykom prawa na całym świecie, mianowicie powstanie Bibliografii Historyczno-Prawnej obejmującej wybór publikacji historyczno-prawnych w wielu językach świata. W 1938/39 wydał w dwu tomach bibliografię za lata 1926-1936. Po wojnie, dzięki niestrudzonej pomocy swej małżonki Jadwigi Koranyiowej, mógł razem z nią ogłosić dwa dalsze tomy, obejmujące Bibliografię Historyczno-Prawną za lata 1937—1947. W tece pośmiertnej znajduje się najbardziej zasługująca na rychłe wydanie drukiem bibliografia zawartości 59 tomów Kwartalnika Historycznego. Z zainteresowaniami dla warsztatu naukowego wiązało się też wydanie w 4 tomach, poprzedzonych wstępami informacyjnymi, dzieła Bartłomieja Groickiego, stanowiącego niezastąpione źródło dla badań nad prawem miasta i wsi polskiej w XVI w. (wyd. 1953—1958), wreszcie, zainspirowanie wielu monograficznych prac poświęconych dawnym prawnikom polskim.

Wielka wiedza predestynowała Karola Koranyiego do podjęcia olbrzymiego dzieła, wieńczącego jego trud życiowy, mianowicie, opracowania zarysu Powszechnej Historii Państwa i Prawa. Zadaniu temu, odpowiadającemu najpilniejszemu zamówieniu społecznemu, naukowemu i uniwersyteckiemu poświęcił Karol Koranyi główny wysiłek ostatnich lat swego życia. Punktem wyjścia dla tej pracy było opracowanie skryptów uniwersyteckich, dostosowanych do modelowanego przez niego samego programu nauczania nowej na polskich wydziałach prawa dyscypliny: Powszechnej Historii państwa i Prawa. Program ten obejmował: I. Epokę niewolnictwa (Egipt, Babilon, Grecja, Rzym); II. Epokę feudalną (Rosja, Niemcy, Francja, Włochy, Anglia); III Epokę kapitalizmu (Rosja, Niemcy, Francja, Anglia i Stany Zjednoczone). W ślad za serią skryptów, która objęła całość materiału (wydawane w Toruniu, Warszawie i Łodzi w latach od 1048—1965) poszły wydania książkowe, obejmujące materiał po koniec XVIII w. (t. I, wyd. 1954, t. II, wyd. 1955). Rozmiar zarysu przekroczył ramy podręcznika uniwersyteckiego, dalsze zaś wydania niektórych partii, opatrzone materiałem bibliograficznym i źródłowym stanowią poważne naukowe kompendia dla specjalistów, (Chodzi tu mianowicie o tom I, wyd. 1961, zajmujący się państwem niewolniczym, o tom II, cz. 1, wyd. 1963, zajmujący się początkami feudalizmu w Europie, oraz tom III,

wyd. 1959 poświęcony Anglii w XVII i XVIII w. oraz Stanami Zjednoczonymi Ameryki do końca XVIII w.).

Powołanie powyższych osiągnięć pozwala nam lepiej ocenić zasługi Karola Koranyiego dla powstania w Polsce i rozwoju nowej dyscypliny prawno-historycznej. Jego istotną zasługą jest zakreszenie ram studiów prawniczych z zakresu tego przedmiotu, jest danie przez swe skrypty materiału podręcznikowego, opartego o naukowe założenia materializmu historycznego, zarówno dla studentów, jak i dla wykładowców Powszechnej Historii Państwa i Prawa w całej Polsce.

Przewidywać można, że przyszłe prace nad Powszechną Historią Państwa i Prawa prowadzić będą do dalszych, niż je zawiera „zarys” Karola Koranyiego, obserwacji i wniosków o charakterze porównawczym i syntetycznym. Zmarły Autor, rozumiejąc, że pierwszym jego zadaniem było krytyczne zestawienie najważniejszych faktów i instytucji z historii prawa, uchylił się od formułowania przedwczesnych wniosków syntetycznych na temat ogólnego rozwoju prawa, poddał jednak wykładowcom tego przedmiotu materiał zdalny do pogłębionej interpretacji. Jest w tym wielka jego zasługa i może dlatego właśnie kompendium Karola Koranyiego utrzymywać będzie długo trwałą wartość jako „sui generis” rzeczowo ułożona encyklopedia powszechnej historii państwa i prawa, a nazwisko jego wejdzie do historii jako imię twórcy podwalin polskiej nauki Powszechnej Historii Państwa i Prawa.

Intensywnej pracy naukowej towarzyszyła u Karola Koranyiego poważna ruchliwość na polu organizacyjnym. Z działalnością przedwojenną w środowisku lwowskim związane było, uruchomione w 1930 r. pod redakcją P. Dąbkowskiego, J. Adamusa i K. Koranyiego czasopismo prawnohistoryczne „Przewodnik Historyczno-Prawny”. Szczególną zasługą Karola Koranyiego było nadanie temu periodykowi prawdziwie międzynarodowego charakteru, oparteo na współpracy wielu zagranicznych uczonych, w szczególności z krajów słowiańskich. Do chlubnej tradycji Przewodnika nawiązało później, zorganizowane w 1946 r. przez Zygmunta Wojciechowskiego w Poznaniu — Czasopismo Prawno-Historyczne (dziś organ Zakładu Historii Państwa i Prawa przy Instytucie Historycznym PAN). Karol Koranyi przez długie lata był członkiem Komitetu Redakcyjnego CPH i zasiliał je licznymi pracami. Położył on też poważne zasługi na polu rozwoju szkolnictwa wyższego, manowicie, po przeniesieniu się w 1945 r. do Torunia, jako prorektor Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w 1947/48, następnie rektor tej uczelni w 1948—1951, zapisał się chlubnie jako jej zasłużony współorganizator.

Lata toruńskie, to również w życiu Karola Koranyiego okres, w którym stworzył to, co stanowi cenną kartę dorobku życiowego każdego profesora, stworzył własną szkołę, otoczył się grupą uczniów i współpracowników, którzy dzisiaj już zajmują wysokie miejsca w organizacji nauki polskiej. Wyrazem przywiązania doń jego uczniów, jest ofiarowana mu w 1961 r. w 40 rocznicę pracy naukowej Księga Pamiątkowa „Miscellanea Iuridica”.

Wysoki autorytet naukowy, idący w parze z nieprzeciętnymi zaletami charakteru zyskiwały Karolowi Koranyiemu szerokie uznanie i przyjaźń. Dlatego też powoływany był do wielu towarzystw naukowych i komitetów, w kraju i za granicą. Zasługi wielkiego profesora i uczonego docenione też zostały przez władze Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, która przyznała mu w 1948 r. Krzyż Komandorski Odrodzenia Polski, a w 1964 r. Sztandar Pracy II klasy.

W dziejach kultury polskiej zapisze się imię Karola Koranyiego jako wielkiego uczonego i profesora, prawnika i humanisty, historyka prawa o zdumie-

wającej i wielostronnej wiedzy, zasłużonego protagonisty badań historyczno-porównawczych i współpracy międzynarodowej Polski z narodami słowiańskimi — głównego w Polsce inicjatora i założyciela nauki powszechnej historii państwa i prawa.

Michał Szaniecki

UROCZYŚCIE Z OKAZJI DWUDZIESTOLECIA WYDZIAŁU PRAWA UAM
W POLSCE LUDOWEJ ORAZ PROMOCJI PROFESORA DRA ALFREDA
OHANOWICZA NA DOKTORA HONORIS CAUSA UNIwersYTETU
IM. A. MICKIEWICZA W POZNANIU

W dniu 11 marca 1965 r. w sali Lubrańskiego odbyła się uroczystość z okazji dwudziestolecia Wydziału Prawa UAM w Polsce Ludowej i promocji prof. dra Alfreda Ohanowicza na doktora honoris causa UAM.

W uroczystości udział wzięli: Rada Wydziału Prawa, pomocniczy pracownicy nauki oraz przodujący studenci Wydziału. Wśród zaproszonych gości znajdowali się: prezes Sądu Najwyższego Franciszek Wróblewski, rektor Wyższej Szkoły Ekonomicznej we Wrocławiu prof. dr Józef Fiema, rektorzy wyższych uczelni poznańskich, przedstawiciele wydziałów prawa innych uniwersytetów, oraz kierownicze osobistości życia prawniczego Wielkopolski. Uroczystość zaszczylił swą obecnością rektor UAM prof. dr Gerard Labuda. Obecni byli również dziekani innych wydziałów. Wśród zaproszonych gości znajdowali się też wybitni uczeni, doktorzy honoris causa Uniwersytetu im. A. Mickiewicza.

Inauguracji uroczystości dokonał dziekan Wydziału Prawa doc. dr Adam Łopatka.

Prorektor UAM prof. dr Jan Wąsicki wygłosił referat przedstawiający rozwój Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w ciągu dwudziestolecia Polski Ludowej¹.

Następnie zebrani jednomyślnie uchwalili rezolucję protestującą przeciwko przedawnieniu zbrodni hitlerowskich w NRF. Projekt rezolucji opracował i przedstawił prof. dr Tadeusz Cyprian².

Wejście, w uroczystym pochodzie, Senat Akademickiego rozpoczęło drugą część uroczystości. Rektor prof. dr Gerard Labuda zakomunikował, że na wniosek Rady Wydziału Prawa z dnia 6 listopada 1964 r., Senat Akademicki UAM w dniu 6 grudnia 1964 r. jednomyślnie nadał tytuł doktora honoris causa wybitnemu cywiliście, emerytowanemu profesorowi UAM, prof. drowi Alfredowi Ohanowiczowi.

Doc. dr Adam Łopatka przedstawił zarys życia i zasług prof. dra Alfreda Ohanowicza³. Promotor prof. dr Józef Górski odczytał tekst dyplomu doktora honoris causa.

Z kolei prof. dr Alfred Ohanowicz wygłosił odczyt na temat przyszłości uniwersytetu. Mówca podkreślił, że w obecnej chwili przed uniwersytetem stoją dwa zasadnicze problemy. Pierwszym jest gwałtowny rozwój nauk, zwłaszcza przyrod-

¹ Pełny tekst referatu opublikowany jest w zeszycie 2/1965 r.

² Tekst rezolucji: „Gazeta Poznańska” z dnia 12 III 1965 r.

³ Szczegółowa charakterystyka działalności naukowej prof. dra A. Ohanowicza opracowana przez prof. dra Józefa Górskiego została ogłoszona w „Ruchu Prawniczym, Ekonomicznym i Socjologicznym” w 1963 r., zesz. 1, s. 353—357.

nicznych, których całkowite opanowanie jest niedostępne dla pojedynczego uczonego. Rodzi się więc konieczność wąskich specjalizacji. Z drugiej strony obserwuje się stały wzrost liczby uczących się. Te dwa problemy wymagają korelacji, której w sposób właściwy może dokonać jedynie uczelnia typu uniwersytetu. Skupia on bowiem wszystkie gałęzie wiedzy, co umożliwia prowadzenie kompleksowych badań, a z drugiej strony na szerokim tle ogólnym daje uczącym się gruntowne wykształcenie specjalistyczne. Umożliwia to studentom zapoznanie się z tajnikami metody naukowej, co daje z kolei podstawy dalszego kształcenia i możliwości nążania za szybkim rozwojem nauk.

Wykład przyjęty został przez zebranych z gorącym aplauzem.

Na zakończenie studencki teatr „Nurt”, laureat nagrody m. Poznania i Województwa w roku 1965 dał galowy koncert, którego tematyka była związana z poprzednimi uroczystościami,

W godzinach południowych w salach recepcyjnych hotelu „Merkury” odbył się uroczysty obiad, podczas którego przemówienie na cześć prof. dra Alfreda Ohanowicza wygłosił między innymi prof. dr Czesław Znamierowski.

Organizacje studenckie Wydziału Prawa UAM zorganizowały w klubie studenckim „Bratniak” uroczysty wieczór związany z dwudziestolecie (Wydziału Prawa w Polsce Ludowej. W wieczorze uczestniczyli liczni pracownicy nauki Wydziału Prawa.

Anna Michalska

DYSKUSJA O MODELU GOSPODARCZYM I FINANSOWYM ZJEDNOCZEŃ¹

Dyskusja rozwinęła się szerzej wokół niektórych problemów poruszonych w referacie wprowadzającym². Wypowiedzi dotyczyły przede wszystkim zagadnienia typów zjednoczeń i ich funkcji, decentralizacji, rozrachunku gospodarczego oraz gospodarki finansowej zjednoczeń.

Dyskusję zapoczątkowały rozważania dotyczące istniejących obecnie typów zjednoczeń. Doc. dr U. Wojciechowska (SGPiS) wyraziła pogląd, że obecnie funkcjonujący system zjednoczeń jest systemem optymalnym i rozwiązania finansowe należy dostosować do istniejących form organizacyjnych. Stąd też przebudowa systemu finansowego nie powinna być wiązana z jednoczesną przebudową modelu zjednoczenia, jak to przyjął referent.

Zupełnie inny pogląd wyraził prof. dr H. Joswig (NRD), Zdaniem jego należy nawet odstąpić od dotychczasowej praktyki poprawiania istniejących systemów i opracować całkowicie nowe, ekonomiczne metody zarządzania oraz dostosowane do nich metody finansowania przemysłu. Na podstawie praktyki NRD stwierdził on konieczność zwrócenia uwagi w pierwszej kolejności na zmianę modelu funkcjonowania zjednoczeń, taka zmiana stała się właśnie punktem zwrotnym rozwoju gospodarczego NRD. (Podstawowym zadaniem zjednoczeń powinno być oddziaływanie

¹ Dyskusję przeprowadzono w dniu 28 IX 1964 w Zakopanem na Konferencji naukowe-katedr finansowych wyższych szkół ekonomicznych oraz wydziałów prawa uniwersytetów. Obradom przewodniczył prof. dr B. Blass.

² Referat wprowadzający wygłosił doc. dr J. Wierzbicki. Obszerne fragmenty referatu zostały opublikowane w zeszycie 1 „Ruchu Prawniczego, Ekonomicznego i Socjologicznego” z 1965 pt. *Główne kierunki przebudowy zjednoczeń a zasady rozrachunku gospodarczego.*

na gospodarkę przedsiębiorstw przy pomocy instrumentów ekonomicznych, głównie finansowych.

Bardziej umiarkowany pogląd wyraził dr J. Szczepański (SGPIS). (Przyznał on, że najwłaściwsze byłoby kierowanie przedsiębiorstwem przy pomocy metod ekonomicznych, jednakże przechodzenie od administracyjnych do ekonomicznych metod zarządzania winno następować stopniowo.

Wysunięto przy tym dwie kontrowersyjne wątpliwości: z jednej strony — czy poszukiwanie nowych w tym zakresie rozwiązań nie prowadzi de facto do ograniczenia samodzielności przedsiębiorstw na korzyść zjednoczeń branżowych przemysłu, co byłoby zjawiskiem niepożądanym (dr J. Szczepański, SGPiS), a z drugiej strony — czy u podłoża tych poszukiwań nie leżą tendencje do pogłębienia decentralizacji w dziedzinie finansów, co nie jest celowe (doc. dr Z. Jaśkiewicz, WSE Sopot), ponieważ finanse gospodarki państwowej muszą być w ustroju socjalistycznym hierarchicznie scentralizowane.

Zagadnienie decentralizacji przewijało się w szeregu wypowiedzi. Szczególny nacisk na tę stronę zagadnienia położyli: dr J. Harasimowicz (UW) i inż. L. Machoń (CSR). Ten ostatni scharakteryzował przejawy decentralizacji modelu gospodarczego w Czechosłowacji, podkreślając, że najważniejszym z nich jest utworzenie funduszu rozwoju zarówno w przedsiębiorstwach, jak i zjednoczeniach.

Najwięcej miejsca w dyskusji zajęło zagadnienie rozrachunku gospodarczego. Ujawniła się przy tym różnorodność opinii co do roli rozrachunku gospodarczego w zjednoczeniach. Negowano nawet możliwość istnienia rozrachunku gospodarczego w zjednoczeniach (doc. dr T. Kierczyński, SGPiS). Przeważało jednak stanowisko przeciwnie (prof. dr M. Weralski, UW; doc. dr N. Gajłowa, UŁ; dr E. Czerwińska, WSE Poznań i dr T. Lutoborski, WSE Łódź), że samodzielność gospodarza czyli możliwość podejmowania decyzji ekonomicznych ze strony zjednoczeń stanowi o możliwości wyodrębnienia ich na zasadach rozrachunku gospodarczego.

Ponadto doc. T. Kierczyński stwierdził, że niesłuszne jest opieranie pojęcia rozrachunku gospodarczego na kryterium „podejmowania decyzji”, ponieważ decyzje gospodarcze podejmowane są przede wszystkim przez organy władzy państwowej i partyjnej, które wcale nie są przedsiębiorstwami. Takie ujęcie zagadnienia spowodowało liczne kontrowersje.

Zagadnienia gospodarki finansowej zjednoczeń znalazło szerszy wyraz w wypowiedziach doc. dr N. Gajłowej, doc. dra Z. Jaśkiewicza, jak i prof. dra H. Joswiga. Zwrócili oni szczególną uwagę na rolę funduszy zjednoczeń, sprowadzając się głównie (jak to podkreślił doc. dr Z. Jaśkiewicz) do mechanizmu samofinansowania potrzeb rozwojowych gałęzi gospodarczych. Trudno jest jednak dziś mówić (zdaniem doc. dr N. Gajłowej) o samofinansowaniu zjednoczeń w tradycyjnym tego rozumieniu. Ewolucja idzie przy tym w kierunku coraz bardziej całościowego, łącznego traktowania gospodarki przedsiębiorstw i zjednoczenia. Wynika to przede wszystkim z dwóch przyczyn: organizacji socjalistycznego przedsiębiorstwa oraz struktury systemu finansowego, integrującego w jedną całość finanse państwa z funduszami przedsiębiorstw państwowych.

Przechodząc do bardziej szczegółowej problematyki systemu finansowego doc. dr N. Gajłowa wskazała, jak bardzo istniejący układ powiązań finansowych warunkuje rolę zjednoczeń w gospodarce finansowej przedsiębiorstwa. Działalność redystrybucyjna zjednoczenia wpływa na zakres i kierunki działalności przedsiębiorstw, i to zarówno w dziedzinie inwestycyjnej, jak i produkcyjnej. Specjalną rolę spełnia w tym zakresie fundusz rezerwowy, umożliwiając szerokie wykorzystanie środków na różne cele.

W podsumowaniu dyskusji nad referatem doc. dr J. Wierzbicki ustosunkował się do szeregu poruszanych zagadnień. (Referent podkreślił, że antytezą referatu była wypowiedź doc. U. Wojciechowskiej, która uważa obecnie istniejący status zjednoczeń za optymalny.

Zdaniem doc. J. Wierzbickiego o decentralizacji gospodarczej mówimy wtedy, gdy organ resortowy rezygnuje ze swoich kompetencji na rzecz przedsiębiorstw i zjednoczeń. Gdy natomiast przedsiębiorstwa rezygnują z pewnego zakresu przyznawanej im samodzielności (w ramach danego stopnia decentralizacji) na rzecz zjednoczeń branżowych, mówimy o integracji gospodarczej przedsiębiorstw. Koncepcja zjednoczenia ogólnobranżowego polega na swoistym powiązaniu z sobą obu tych tendencji.

Wiąże się to ściśle z zasadami funkcjonowania zjednoczeń. Doc. J. Wierzbicki podkreślił, że zjednoczenie może rozdzielać zadania produkcyjne w trybie administracyjnym, w takim razie występuje ono jako organ władzy. Może też oddziaływać na działalność produkcyjną przedsiębiorstw pośrednio, stosownie w tym celu kształtując fundusze przedsiębiorstw. W takim razie występuje ono w charakterze gospodarczego związku przedsiębiorstw. W żadnym jednak przypadku nie prowadzi samo działalności produkcyjnej na wzór przedsiębiorstw (nie byłoby w takim razie zjednoczeniem, lecz przedsiębiorstwem wielozakładowym).

Jeżeli chodzi o sprawy rozrachunku gospodarczego, to nie wydaje się najważniejsze udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy można, czy nie można odnosić tego pojęcia do zjednoczenia. Mówiąc o rozrachunku gospodarczym referent miał na uwadze z jednej strony ekonomiczny sens, a z drugiej instytucjonalne formy działalności zjednoczeń. To samo można wyrazić rozpatrując z jednej strony zasady funkcjonowania zjednoczeń jako jednostek gospodarczych, a z drugiej strony ich organizację finansową, która ma służyć najlepszej realizacji tych zasad (nie stosując w ogóle pojęcia rozrachunku gospodarczego).

Jeżeli chodzi o inwestycje, to w dyskusji nie kwestionowano tezy, że mogą być one realizowane na szczeblu zjednoczeń. W dyskusji nie znalazła jednak szerszego uwzględnienia główna teza referatu — że mają się one opierać na zasadzie samofinansowania, na wzór inwestycji przedsiębiorstw. Jest to zdaniem referenta najbardziej sporna kwestia.

(Stąd wynika wielkie znaczenie, jakie referent przywiązuje do sprawy wyposażenia zjednoczeń we własne fundusze. Gdy się mówi o rozrachunku gospodarczym czy o inwestycjach zdecentralizowanych zjednoczeń, wiąże się to w istocie rzeczy zawsze z możliwością samodzielnego dysponowania wyodrębnionymi funduszami zjednoczeń.

Dopóki tzw. fundusze inwestycyjne zjednoczeń będą tylko wstępnym etapem finansowania budżetowego, nie ma de facto samodzielności inwestycyjnej zjednoczeń. Analogiczne rozumowanie można przeprowadzić w odniesieniu do szerszego zagadnienia samodzielności gospodarczej zjednoczeń, która także wymaga stosownej podbudowy w postaci samodzielności finansowej. Rozwiązania stosowane w tym zakresie w NRD nie wydają się referentowi w pełni zadowalające, chociaż zrozumienie tej problematyki wydaje się tam, przynajmniej sądząc z wypowiedzi prof. Joswiga, znacznie większe aniżeli u nas.

Doc. dr J. Wierzbicki wyraził w końcu swej wypowiedzi przekonanie, że realizacja tez referatu nie oznacza ograniczenia samodzielności inwestycyjnej przedsiębiorstw, nawet — wprost odwrotnie — dzięki uprawnieniu zjednoczeń do prowadzenia własnej działalności inwestycyjnej ulegnie na pewno osłabieniu dotychczasowa ingerencja zjednoczeń w sferze działalności inwestycyjnej przedsię-

biorstw. Dopiero bowiem w tych warunkach będą mogły być urzeczywistnione uprawnienia inwestycyjne, przyznane jak dotąd formalnie przedsiębiorstwom, a przyjęte de facto przez zjednoczenia.

Zenobia Knakiewicz

DZIAŁALNOŚĆ I TWÓRCZOŚĆ NAUKOWA GUSTAWA THIRRINGA — WSPOMNIENIE W STULECIE URODZIN *

Przypadł mi w udziale zaszczyt omówienia na kilku stronicach ponad 80 lat trwającego życia Gustawa Thirringa, w tym zaś mniej więcej 60-letniej działalności na polu statystyki. Dzieło życia tego uczonego trwa do dziś, a świadczą o nim chociażby prace pośmiertne, które ukazały się drukiem dopiero za naszych dni.

Pomijając lata młodości działalność G. Thirringa przypadła na czasy tak zwanego dualizmu państwowego, będącego wynikiem rokowań Ferencza Deáka, oraz na okres tzw. systemu Horthy'ego między dwiema wojnami światowymi. Przerwała ją dopiero śmierć w 1945 r. W czasach tych rozpoczęła również swoją działalność dwie największe osobistości w dziedzinie statystyki: Keleti i Körösy. Wtedy też podniósł się poziom prac zarówno urzędowej węgierskiej służby statystycznej, jak i wcześniej założonego Stołecznego Urzędu Statystycznego.

Gustaw Thirring¹ rozpoczął swe życie w mieście Sopron, w starej patrycjuszowskiej rodzinie kupieckiej, której przodkowie przed 300 laty przybyli z Turynii. Jednak w środowisku domowym i w ewangelickim liceum w Sopron otrzymał wykształcenie, podobnie jak szereg innych węgierskich patriotów takich, jak: Martin Schwartner, Ladislaus Németh i Daniel Berzsenyi, w duchu na wskroś węgierskim. W tych właśnie środowiskach rozpoczął się rozwój Gustawa Thirringa jako wielkiego węgierskiego patrioty i jako naukowca dostrzegającego wielkie problemy dziejowego losu Węgier.

Oczywiście w czasach młodości G. Thirringa studia uniwersyteckie nie mogły jeszcze zaważyć na zdobytej wiedzy statystycznej. Ówczesny system studiów nie stwarzał ku temu żadnych możliwości. Wybór przedmiotów uniwersyteckich dokonany przez 18-letniego młodzieńca nie wskazywał jeszcze jednoznacznie na jego statystyczne zainteresowania; jednakże nie brak u niego wczesnych oznak takich zainteresowań. Podczas spisu ludności z 1880 r., dzięki zastosowaniu w całym kraju indywidualnego kwestionariusza, a do opracowania — specjalnego aparatu administracyjnego, osiągnięto znacznie lepsze wyniki aniżeli podczas poprzedniego

* Niniejsze wspomnienie zawiera podsumowanie okolicznościowych referatów, artykułów, recenzji i adnotacji o niedawno wydanych pracach G. Thirringa z ostatnich czterech lat. W Centralnym Urzędzie (Statystycznym Węgier) przygotowano też wyczerpującą biografię. Wspomnienie zostało przeze mnie przetłumaczone i za zgodą Autora skrócone. Również na życzenie Autora tytuły prac opublikowanych w języku węgierskim zostaną podane w języku polskim, tytuły zaś czasopism i publikacji zbiorowych w brzmieniu węgierskim. Niniejsze wspomnienie pozostaje w związku z dwoma innymi artykułami R. Horvátha, opublikowanymi w numerach 1 z 1962 r. i 2 z 1964 r. „Ruchu Prawniczego, Ekonomicznego i Socjologicznego” (dop. S. Borowski).

¹ Por. Uczeń Thirringa, w stuletnią rocznicę urodzin Gustawa Thirringa, „Soproni Szeimle” 1961, nr 4, s. 376 i n. Artykuł nawiązuje do innych publikacji o treści biograficznej i okolicznościowej.

spisu z 1869 r. Zdarzenie to dało G. Thirringowi okazję do przeanalizowania i opublikowania najważniejszych rezultatów w codziennej gazecie rodzimego miasta, w pięciu następujących po sobie artykułach².

W czasie studiów główne zainteresowania G. Thirringa skoncentrowały się na geografii i na uzupełniającej historii naturalnej, przedmiotach wykładanych na wydziale filozoficznym Uniwersytetu w Budapeszcie. Tam też uzyskał on dyplom profesora szkół średnich i tytuł doktora filozofii. Studia nad krajem zmuszały go, podobnie jak Eleka Fényes'a, do kultywowania obok geografii także statystyki³. Od geografii gospodarczej i ludnościowej prowadziła już bardzo prosta droga do statystyki gospodarczej i demografii. A droga ta była coraz krótsza, w miarę cofania się w przeszłość aż do Achenwalla z Getyngi, który już przed 200 laty obie gałęzie nauki, z trudnościami wprawdzie, rozróżniał⁴. Takie to było podłoże, na którym G. Thirring pod kierownictwem znanego w historii statystyki geografa, prof. Hunfalvy⁵ mógł budować swoją późniejszą działalność statystyczną.

Po ukończeniu studiów uniwersyteckich, cztery lata, 1884—1888, spędzone w Instytucie Antropologii na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu w Budapeszcie w charakterze asystenta odegrały większą rolę w przygotowaniu G. Thirringa do kariery statystyka. W wymienionym Instytucie uwaga jego musiała być zwrócona na prekursorów biometrii: Galtona i Pearsona. Dawało mu to możliwości połączenia badań demograficznych z matematyczno-statystycznymi metodami. Do tego jednak nie doszło i stąd brak tego kierunku w wielostronnej działalności naszego uczonego. W jej centrum zaś mocno została zakotwiczona statystyka związków ekonomicznych i społecznych. Włączając ją do szerokiach, europejskich prądów naukowych historia doktryn nazwie tę statystykę „niematematyczną” lub społeczno-statystycznym kierunkiem. Miejsce G. Thirringa w tych międzynarodowych prądach wiedzy statystycznej już przed 20 laty określił poprzednik autora niniejszego wspomnienia na katedrze, prof. Karol Schneller, demograf w najlepszym stylu. Stwierdził on między innymi, że chociaż statystyka nie była najmniejszą cnotą G. Thirringa, to jednak w systematyzowaniu nie osiągnął on poziomu van Mayra ani innej osobistości tegoż kierunku, Lavasseur'a — a na polu metodologicznych nowości i pod względem talentu wynalazczego — także Korosy'ego⁶. Należy jeszcze dodać, że G. Thirring przyczynił się do wzbogacenia niematematycznego kierunku tak pod względem metodologicznym, jak i pod względem uzyskanych wyników na polu najtrudniejszych zastosowań statystyki, a mianowicie statystyki historycznej. Ten ostatni jego wkład, tak bardzo indywidualny,

² G. Thirring, *Spis z 1880 r.* „Sopron” 1881, nr 57—61. Z tego samego zakresu por. też artykuł Thirringa, *Narodowości Węgier według spisu z 1880 r.*, „Sopron” 1881, nr 102. O publikacyjnej działalności G. Thirringa na polu statystyki por. A. Kovács, *Przypomnienie o G. Thirringu*, „Magyar Statisztikai Szemle” 1941, nr 10, s. 720 i n., dodatek. Dalsza wyczerpująca biografia oparta na zbiorach Biblioteki Centralnego Urzędu Statystycznego Węgier — w druku.

³ Podwójna, równoległa działalność naukowa Thirringa i Fényesa na polu geografii i statystyki sięga bardzo daleko; nie sposób jej omówić w wąskich ramach niniejszych uwag. We wspomnieniach wskazanych w pierwszym przypisie autorzy zajmują wyraźnie stanowiska z punktu widzenia geografii.

⁴ Tym rozdziałem wiedzy statystycznej zajmował się już wyczerpująco V. John, *Geschichte der Statistik*, Stuttgart 1884, cz. I, s. 74 i n.

⁵ Statystyczną działalność Janosa Hunfalvy upamiętnił G. Thirring w opracowaniu pt. *Nasza Akademia i statystyka w naszym kraju*, Budapeszt 1927, s. 20 i n.

⁶ K. Schneller, *Gustav Thirring 1861—1941*, w: „Miskolci Jogaszegylet Könyvtara”, Miskolc 1941, nowa seria 62, s. 7.

oryginalny i wartościowy zapewnił mu honorowe miejsce w skali narodowej i międzynarodowej⁷.

W tym, że G. Thirring wkroczył na szeroką drogę współczesnej statystyki wielką rolę odegrał Körösy oraz fakt podjęcia pracy w Stołecznym Urzędzie Statystycznym. Już wtedy Budapeszt stanowił gospodarczy, demograficzny i społeczno-kulturalny punkt ciężkości kraju, tak jak to znacznie wcześniej wyjaśnił Martin Schwartner⁸. Socjologiczne problemy rozrastających się wielkich miast otwierały duże pole dla badań statystycznych nowego typu, nie tylko ze względu na metodologię, lecz również z punktu widzenia empirycznych wyników. Te możliwości potrafił wykorzystać znakomity dyrektor Urzędu — Körösy. Jego najbardziej uzdolnionym uczniem, następcą i kontynuatorem dzieł stał się G. Thirring — najpierw jako zastępca dyrektora (1894), potem jako dyrektor (w 1906 r.). Ta niewielka, ale elitarna, urzędowa służba statystyczna stanowiła dla jego 38-letniej działalności solidne, zewnętrzne ramy.

Wychodząc z bazy urzędowej, stołecznej służby statystycznej G. Thirring opracował zarówno najważniejsze problemy Budapesztu, jak i innych miast węgierskich, a nawet współczesne problemy całego kraju. Czynił zaś to nie tylko według wskazań urzędowych, lecz również stosownie do naukowych wymagań statystyki. Umożliwiało mu to pogłębianie wiedzy fachowej, kontakty z oficjalnymi organami instytucji naukowych oraz przyniosło publiczne, społeczne uznanie⁹.

Za prywatną docenturą przyszła wkrótce godność profesora nadzwyczajnego uniwersytetu. W międzyczasie nadano mu tytuł członka korespondenta Akademii, wkrótce potem przyznano członkostwo zwyczajne.

Zanim po I wojnie światowej powstało Węgierskie Towarzystwo Statystyczne, Międzynarodowy Instytut Statystyczny, jako międzynarodowa akademie o wielkiej przeszłości i autorytecie, wybrał go na członka. W ramach tego Instytutu wykonywał on prace pierwszorzędnej wagi, redagując Międzynarodowy Rocznik Statystyczny Wielkich Miast, nie szczędząc też wysiłku na polu międzynarodowej statystyki mieszkań i wychodźstwa. Słusznie więc podkreślał prezydent Centralnego Urzędu Statystycznego Węgier jego wkład do rozwiązania szeregu palących problemów¹⁰, a Międzynarodowy Instytut Statystyczny obdarzył go godnością członka honorowego. W ciągu zaś sześcioletniej prezydentury w Węgierskim Towarzystwie Statystycznym nadał on naukowym pracom badawczym na Węgrzech niebywały rozmach.

Wykorzystując oficjalne ramy Stołecznego Urzędu Statystycznego i w drodze własnych badań G. Thirring opracował pierwszą analizę pięćdziesięcioletniego rozwoju Budapesztu w okresie 1873—1923, ze szczególnym uwzględnieniem zmian w stosunkach demograficznych, sanitarnych i mieszkaniowych. W toku drugiego przybliżenia do rozwiązania problemu temat został rozszerzony i pogłębiony¹¹. Niezależnie od imponującej objętości, praca ta w kilka lat po ukazaniu się została

⁷ Ibidem, s. 4 i 7. Schneller zalicza historyczno-statystyczne prace G. Thirringa do najbardziej dojrzałych dzieł.

⁸ M. Schwartner, *Statistik des Königreichs Ungarn*, wyd. 2, Ofen 1809—1811, t. I, s. 103. Spełnienie się przepowiedni Schwartnera podkreślił w czasach G. Thirringa — L. Lang, *Historia statystyki*, Budapeszt 1913, s. 72 i n.

⁹ Schneller wylicza szczegółowo te społeczne i naukowe odznaczenia (K. Schneller, op. cit., s. 5 i n.).

¹⁰ Por. A. Kovács, op. cit., s. 718.

¹¹ G. Thirring: *50 lat rozwoju Budapesztu, 1873—1923*, w: „Budapest Szföv. Kozleményei”, t. 53; *Zmiany w demograficznym i społecznym uwarstwieniu stołecznego miasta Budapesztu w ciągu ostatnich 50 lat*, t. I i II, w: Budapest Szföv. Kozleményei”, t. 70.

oceniona tak w urzędowych, jak i naukowych kołach statystycznych jako najważniejsze i najdojrzalsze dzieło G. Thirringa¹².

Ale kto jest w stanie ocenić wszystkie prace G. Thirringa, których wykaz bibliograficzny obejmuje 40 stron druku¹³. Obok ostatniej wielkiej monografii o Budapeszcie, opublikowanej w przededniu drugiej wojny światowej, do wielkich jego osiągnięć zaliczyć należy pracę o wychodźstwie z Węgier na przełomie stuleci¹⁴. Przez niektórych fachowców została ona określona jako charakterystyczne zjawisko tzw. czystej demografii. Miało to oznaczać, że dzieło to daje ostre, statystyczne spojrzenie na sytuację, a nie wchodzi w rozważania nad zmianą tej sytuacji w drodze celowych, konstrukcyjnych lub ograniczających przedsięwzięć populacyjnych, szczególnie zaś, że nie postawiono w nim kwestii niezbędności reformy rolnej¹⁵. Nie wolno jednak przeoczyć słów wypowiedzianych w pewnym miejscu przez G. Thirringa: „...wychodźstwo jest tylko symptomem innego zła; uleczenie jest możliwe tylko wtedy, gdy znieśliśmy zło będące przyczyną tego symptomu...” i dalej ... „jedynym środkiem leczniczym jest wprowadzenie takich sposobów produkcji, które zapewnią ludności większe możliwości egzystencji”¹⁶.

Spśród innych prac wybijają się: opracowanie stosunków demograficznych na Węgrzech za Józefa II oraz opracowania dotyczące miasta Sopron w XVIII w., które ukazały się pod koniec życia autora¹⁷. Pierwsze z nich, w oparciu o krytycznie wykorzystane wyniki spisu przeprowadzonego za panowania Józefa II oraz o uzupełniające badania i szacunki, daje demograficzną panoramę całych ówczesnych Węgier i to w sposób najbardziej wielostronny i wiarygodny. W drugim zaś opracowaniu, przede wszystkim na podstawie własnych badań źródłowych w archiwach, opisuje ostro, z dużym rozmachem warunki życia w mieście Sopron w XVIII w., nie tylko pod kątem widzenia statystycznej i dynamicznej analizy, lecz także pod kątem widzenia stosunków rodzinnych i zatrudnienia; w powiązaniu ze stosunkami majątkowymi i własnościowymi oraz z uwzględnieniem stosunków dochodowych, podatkowych, kulturalnych.

Należy wymienić jeszcze trzy pośmiertnie opublikowane prace o treści historyczno-statystycznej. Dwie z nich dotyczą także miasta Sopron. Na podstawie przeprowadzonej w 1848 r. i zapomnianej konkskrypcji ludności Węgier, autor zajmuje się jej wynikami w mieście Sopron¹⁸. Trzecia praca nawiązuje również do wcześniejszego historyczno-statystycznego dzieła, mianowicie do oceny konkskrypcji z 1804 r.¹⁹

Jeśli G. Thirring używał historyczno-statystycznej metody do rekonstrukcji

¹² Por. A. Kovács, op. cit., s. 716.

¹³ Ibidem, s. 715 — oczywiście łącznie z pracami geograficznymi oraz z innych dziedzin naukowych.

¹⁴ G. Thirring, *Wychodźstwo węgierskie i Węgrzy na obczyźnie*, Budapeszt 1904.

¹⁵ K. Schneller, op. cit., s. 6 i n.

¹⁶ Ibidem, s. 7 — te powołania Schnellera odnoszą się do pracy G. Thirringa wyszczególnionej w przypisie 14, s. 2, 11 i n.

¹⁷ G. Thirring: *Ludność Węgier w czasach Józefa II*, Budapeszt 1938; *Miasto Sopron w XVIII w.*, Sopron 1939.

¹⁸ G. Thirring: *Konkskrypcja ludności miast w 1848 r. w świetle spisu ludności w Sopron oraz jego wyników*, w: „A. Torténeiti statisztika forrásai”, Budapest 1957, t. I, s. 307 i nast.; *Przebieg zapomnianego węgierskiego spisu ludności na Węgrzech oraz tegoż wyniki*, w: „Soproni Szemle”, nowa seria, nr 1. Obie prace uzupełnił i do druku przygotował syn autora, Lajos Thirring.

¹⁹ G. Thirring, *Dane statystyczne i źródła statystyczne konkskrypcji dotyczącej ludności nieszlacheckiego pochodzenia w pierwszej połowie XIX w.*, w: „Torténeiti Statisztikai Közlemények” 1959, nr 1—2, s. 132 i nast. Na podstawie manuskryptów wydał L. Thirring z pomocą Ödön Kalló.

stosunków węgierskich w przeszłości, to nie mogły mu być obojętne wcześniejsze fazy rozwojowe statystyki. Dlatego też poświęca tyle uwagi statystykom wytyczającym nowe drogi²⁰, zwłaszcza w dziele o Akademii Nauk na Węgrzech²¹. Reprezentuje ono w zestawieniu z monografiami Lajosa Langa i Hugo Marky'ego i dalej, w porównaniu z przemówieniami okolicznościowymi Dezso Laky'ego pod względem metodologicznym, duży postęp ze względu na samodzielnie zbierany materiał źródłowy, aparat krytyczny i określone pole badań. Podejmowane obecnie na Węgrzech badania nad historią statystyki mogły z tego dzieła wiele zaczerpnąć²², i to nie tylko z jego studiów najnowszej daty, ale i z jego redakcji o starych statystykach z Sopron²³.

Punkt ciężkości działania G. Thirringa spoczywał na problemach, którymi i dziś zajmuje się wielki zespół statystyków praktyków i naukowców, poczynając od demograficznego wykorzystania historycznych badań nad rodzinami aż do głębokich, socjologicznych prac odkrywających rolę wielkich miast w kształtowaniu się stosunków ludnościowych i gospodarczych. Zostało to udokumentowane w tomie studiów, zredagowanym ku czci G. Thirringa w języku francuskim jako zeszyt kwartalny organu (Węgierskiego Towarzystwa Statystycznego²⁴. To samo znaczenie ma nowe opracowanie zbieranych po gminach danych spisowych z czasów Józefa II, w czym Wydział Archiwów i Dokumentacji Ministerstwa Oświaty oraz Biblioteka Centralnego Urzędu Statystycznego Węgier dają wzniósł przykład²⁵.

Dzisiaj kiedy statystycy i demografowie częczą w skali międzynarodowej pamiętać Jana Piotra Süßmilcha z okazji 200 rocznicy ukazania się dzieła pt. *Göttliche Ordnung*²⁶, byloby wskazane zwrócić uwagę także zagranicznych ośrodków na osiągnięcia węgierskiego uczonego.

Robert Horváth
Tłumaczył S. B.

PRACE SEKCJI KONIŃSKIEJ I BEŁCHATOWSKIEJ KOMITETU BADAŃ REJONÓW UPRZEMYSŁAWIANYCH PAN

I. W dniu 27 października 1964 r. odbyło się posiedzenie dwóch sekcji Komitetu Badania Rejonów Uprzemysłowionych PAN — Konińskiej i Bełchatowskiej. W spotkaniu uczestniczyli pracownicy naukowci UŁ i placówek PAN w Łodzi

²⁰ G. Thirring: *Wspomnienie o Józefie Körösy*, „Föv. Közlemények a Statisztika es a Közigazgatás Köreiböl 1907, nr 1, s. 3 i nast.; *Dr Ladislas Buday*, *Nécrologie*, „Bulletin de l'Institut International de Statistique", t. 22, fase. 1.

²¹ Por. przypis 5.

²² R. Horváth: *Elek Fényes, postępowy węgierski statystyk i reformator 1807—1876*, „Acta Universitatis Szegedensis, Sect. Pol. et Jur. 1957, t. III, fase. 5; *Nieznany węgierski arytmetyk polityczny, prof. István Hatvani*, ibidem 1958, t. IV, fase. 3; *Problemy arytmetyki politycznej na Węgrzech*, „Statisztikai Szemle" 1959, nr 6, s. 602 i n.

²³ G. Thirring, *Starzy statystycy ze Sopronu*, „Magyar Statisztikai Szemle" 1931, nr 6, s. 618 i nast. W tym samym kręgu myślowym znajduje się studium Thirringa, *Historia Urzędu Statystycznego stołecznego i rezydencjalnego miasta Budapesztu, 1869—1894*. Budapeszt 1894.

²⁴ *Número du Jubilés de M. Gustave Thirring*, „Journal de la Société Hongroise de Statistiques" 1937, nr 1—2

²⁵ pierwszy węgierski spis ludności 1784—1787, pod red. D. Danyi i Z. David, Budapest 1960.

²⁶ R. Horváth, *Uwagi z okazji 200 rocznicy wydania pierwszego dzieła demograficznego przez Süßmilcha pt. „Göttliche Ordnung"*, Acta Universitatis Szegediensis, Pol. et Jur. 1961, t. VIII, fasc. 5.

z prof. dr J. Szczepańskim, prof. dr K. Zawistowicz-Adamską, doc. dr J. Lutyńskim, doc. dr A. Kłoskowską i in., a także grupa studentów socjologii i etnografii UŁ (26 osób) oraz z Poznania: pracownicy UAM i WSE z prof. dr J. Bursztą, prof. dr S. Waszakiem, prof. dr Z. Ziemińskim, doc. dr W. Markiewiczem, a ponadto studenci z Koła Socjologicznego (19 osób).

Poza tym w obradach uczestniczyli przedstawiciele miejscowych władz i zakładów pracy.

Informacje na temat przebiegu badań w rejonie Konina i Turka złożył przewodniczący Sekcji Konińskiej KBRU doc. dr W. Markiewicz. Badania te obejmowały kształtowanie się struktury organizacyjnej zakładów i wpływ czynnika ludzkiego na przebieg prac budowlano-montażowych (mgr Fr. Krzykała WSE), stosunki między kadrą kwalifikowaną i chłopami-robotnikami (mgr D. Harędzka WSE), kształtowanie się załóg robotniczych w zakładach przemysłowych Turka (doc. dr W. Markiewicz UAM), ze szczególnym uwzględnieniem roli organizacji społecznych (mgr M. Chmara UAM), zmiany funkcji społecznej szkolnictwa pod wpływem uprzemysłowienia (zespół prof. dr S. Kowalskiego i mgr mgr A. Weśółowski i H. Łukomska z zespołu prof. dr T. Szczurkiewicza), przemiany rodziny w nowym środowisku Konina (dr Z. Tysza UAM), badania strefy przemysłowej Konina (dr Z. A. Żechowski UAM) oraz badania przestępczości prowadzone pod kierunkiem prof. dr Z. Ziemińskiego UAM. Ponadto w rejonie Konina koncentrowały się badania demograficzne, etnograficzne i ekonomiczne.

Omawiane badania prowadzone były w przeważającej mierze indywidualnie. W ostatnim czasie badania zespołowe z udziałem członków studenckiego koła regionalnego i koła socjologicznego prowadziła Katedra Socjologii UAM. Sprawozdania i wnioski z przeprowadzonych badań publikowane są na bieżąco.

Wnioski z badań aktualnie prowadzonych, które mogą być przydatne w praktyce społecznej przekazywane były bezpośrednio zainteresowanym instytucjom. Przykładowo zwracano uwagę na następstwa złych warunków dojazdu do pracy, konieczność rozwoju zaplecza usługowego w nowych osiedlach i konieczność opracowania planu organizacji czasu wolnego oraz kształtowania zainteresowań ludności, konieczność ulepszenia statystyki i ewidencji itp.

Informacje o badaniach Sekcji Bełchatowskiej KBRU PAN złożył jej przewodniczący doc. dr J. Łutyński. Badaniom socjologicznym, etnograficznym i ekonomicznym w ramach sekcji towarzyszyły zorganizowane przez UŁ badania z zakresu historii, językoznawstwa, a także geologii i biologii. Badania sekcji zaplanowane zostały w 1962 r. Koncentrują się one wokół zmian, jakie w zaoferowanym gospodarstwie okręgu rolniczym powoduje uprzemysłowienie. W związku z tym, że badania rozpoczęto przed podjęciem prac inwestycyjnych, możliwe jest uchwycenie stanu wyjściowego przed procesami uprzemysłowienia.

Badania Sekcji Bełchatowskiej prowadzone były w dwóch nurtach: 1) etnograficznym oraz 2) socjologicznym, pedagogicznym i ekonomiczno-geograficznym. Pierwsze z nich prowadzone były na terenie początkowo 40 wsi; drugie w małym ośrodku miejskim powiatu — w Bełchatowie.

Plan badań socjologicznych przewidywał następujące tematy: struktura przestrzenna miasteczka i jego miejsce w okolicy, struktura społeczno-zawodowa ludności i jej przemiany, instytucje życia domowego i publicznego ludności, udział ludności w organizacjach społecznych, kulturze i jej przemianach (kultura ludowa, masowa itd.), patologia społeczna oraz stosunek ludności do inwestycji. Ogółem podjęto 14 tematów realizowanych przez kilkunastu pracowników naukowych. Nie podjęto tylko badań nad instytucjami władzy. W oparciu o badania napisano

2 prace doktorskie, kilka magisterskich oraz wykorzystano je także w jednej pracy habilitacyjnej. Ogólnie biorąc zebrano około $\frac{1}{2}$ materiału do monografii stanu wyjściowego'. Poza monografią terenu zebrany materiał stanowi cenny przyczynek do powstających monografii problemowych. Doc. J. Lutyński podkreślił też, że w badaniach brano pod uwagę także te przemiany społeczno-gospodarcze rejonu, które nie pozostają w związku z zaplanowanymi wielkimi inwestycjami energetycznymi.

W uzupełnieniu do informacji doc. J. Lutyńskiego o badaniach socjologicznych w Belchatowie mówili dr W. (Piotrowski i dr J. Kulpińska. Dr W. Piotrowski podzielił się doświadczeniami organizacyjnymi i metodologicznymi. Między innymi zwrócił uwagę na możliwość wykorzystania do badań informacji zapisywanych bieżąco przez miejscowych kronikarzy. Dr J. Kulpińska omawiała następstwa tzw. małej industrializacji Belchatowa — powstanie przędzalni i farbiarni na bazie dawnych fabryczek i zakładów rzemieślniczych. Już obecnie przemysł w Belchatowie wywiera znaczny wpływ na życie miasteczka i okolicznych wsi. Zarysowały się też pierwsze sytuacje konfliktowe między starymi i nowymi pracownikami zakładów oraz w rozrastającej się społeczności miasteczka, charakterystyczne dla pierwszego okresu uprzemysłowienia.

O badaniach etnograficznych mówiła mgr O. Goldbergowa (UŁ). Badania te przebiegały w dwóch etapach: badań inwentaryzacyjnych i stacjonarnych. Zadaniem pierwszego etapu było uchwycenie obrazu kultury ludowej, zanim ulegnie on zmianom. Zebrano bogaty materiał dokumentacyjny, obejmujący zapisane rozmowy, teksty, fotografie i rysunki. Badania prowadzili studenci etnografii indywidualnie, na praktykach oraz w 2 obozach zorganizowanych przez ZSP z udziałem także studentów czeskich (w związku z osadnictwem czeskim na tym terenie). Na badaniach inwentaryzacyjnych oparte będą prace magisterskie oraz opracowanie tematu: Zróżnicowanie gospodarczo-kulturowe środowisk wiejskich w Belchatowskim. Badania te obejmowały wsie w pow. Radomsko, Pajęczno, Belchatów i częściowo Piotrków, na odkrytym złożu węgla brunatnego i w jego sąsiedztwie. Do badań stacjonarnych wytypowano 5 wsi, które poddane będą długoletniej obserwacji. Badania mają ustalić podstawy gospodarcze i bytowe ludności, przemiany rodziny wiejskiej, sposoby wykorzystania czasu wolnego, zmiany w świadomości ludności wiejskiej. Całością badań kieruje prof. dr !K. Zawistowicz-Adamiska. W pracach biorą też udział pracownicy Czechosłowackiej Akademii Nauk.

W części dyskusyjnej spotkania prof. dr S. Waszak (UAM i WSE) poinformował zebranych o przebiegu badań demograficznych. Celem ich było przygotowanie wielowariantowej prognozy ludnościowej rejonu konińskiego na okres do 1980 r. W przygotowaniu jej ujawniają się trudności związane np. z aktywnością zawodową kobiet i mężczyzn, w różnych grupach wieku w mieście i na wsi. Prof. S. Waszak postulował, aby w badaniach socjologicznych uwzględniano zatem także potrzeby demografii. Zwrócił też uwagę na wielkie społeczne następstwa opracowanych i zaakceptowanych przez komisje planowania prognoz.

Prof. dr J. Burszta (UAM) złożył informację o badaniach etnograficznych prowadzonych od 1959 roku w ramach badań nad kulturą ludową Wielkopolski. Z zaplanowanych 4 wsi, badania pogłębione objęły do tej pory 2 wsie. Obie znajdują się bezpośrednio w kręgu oddziaływania inwestycji górniczej. Zakończony fragment badań obejmuje praca magisterska o Kazimierzu Biskupim. Wyniki całości badań będą opublikowane w pracy *Kultura ludowa Wielkopolski* (t. III),

Prof. dr Z. Ziemiński (UAM) mówił o prowadzonych pod jego kierunkiem

przez magistranta P. Łączkowskiego badaniach przestępczości w pow. konińskim. Zaznaczający się ostatnio znaczny spadek wpływu spraw karnych do sądu musi świadczyć o stabilizacji stosunków społecznych w tym okręgu. Należy jednak liczyć się z ponownym wzrostem przestępczości w latach 1965—1966 w związku ze wzrostem przestępczości nieletnich w woj. poznańskim.

Dr R. Gałecki (WISE) poinformował o badaniach zmian na rynku towarowym w rejonie konińskim. Badania te odnosiły się do zmian w dochodach, oszczędnościach i kierunkach przeznaczania oszczędności, struktury zakupów ludności, lokalizacji sieci handlu, podaży artykułów rolniczych i zaopatrzenia ludności w artykuły inwestycyjno-produkcyjne. Aktualnie prowadzone badania uzupełniające dotyczą sieci zakładów żywienia zbiorowego i indywidualnego, przyczyn płynności kadr w handlu, zasobów dóbr trwałego użytku (prognoza sprzedaży tych artykułów), zmian w spożyciu napojów alkoholowych.

Przedyskutowane zostało także sformułowane przez dyr. Z. Zajęca (KWB Konin) zagadnienie użyteczności badań terenowych rozumianej jako zgodność programu badań z zapotrzebowaniem społecznym oraz jako pełne wykorzystanie rezultatów badań w praktyce organów zarządzających i planujących. Zagadnienie to omówił szerzej doc. W. Markiewicz wskazując m. in. na związek centralnego planowania badań naukowych z zaspokajaniem potrzeb gospodarki narodowej.

Uczestnicy posiedzenia zwiedzili tereny budowy Huty Aluminium w Malińcu oraz Kopalnię Węgla Brunatnego i Elektrownię „Konin”.

II. W dniu 26 maja 1965 r. odbyło się posiedzenie Sekcji Konińskiej Komitetu Badań Rejonów Uprzemysławianych PAN. Przedmiotem obrad Sekcji było ustalenie planu badań na lata 1966-1967, sprawa przyporządkowania tematów prac wykonywanych przez katedry współpracujące z Sekcją zespołom tematycznym powołanym ostatnio w ramach Komitetu, sprawa publikacji wyników prac badawczych, rozdziału dodatkowych kredytów na rok 1965, a także sprawa powołania nowych członków Sekcji. Najbardziej uwagi poświęcono działalności ośmiu zespołów tematycznych, umożliwiających koordynację komplementarnych prac badawczych wykonywanych w ramach wszystkich sekcji Komitetu. Sekcje, w tym także Sekcja Konińska, pozostaną nadal płaszczyzną integrowania wyników prac prowadzonych w ramach wszystkich dyscyplin nauk społecznych i przyrodniczych, objętych działalnością Komitetu.

Michał Chmara

ROZPRAWY DOKTORSKIE NA WYDZIALE PRAWA UAM I NA WYDZIALE
OGÓLNO-EKONOMICZNYM WSE W POZNANIU
W OKRESIE OD 1 I DO 30 VI 1965 R.

1. Mgr Witold Grudziński, ur. 31 VII 1929 r. w Bydgoszczy studiował w latach 1949—1952 i 1958—1959 na Wydziale Prawa Uniwersytetu Wrocławskiego oraz w latach 1952—1957 na Wydziale Lekarskim Pomorskiej Akademii Medycznej, uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt: *Przyczyny przestępstw umyślnego uszkodzenia ciała*. Promotor: prof. dr Tadeusz Cyprian (Poznań), recenzenci: prof. dr Jerzy Sawicki (Warszawa), doc. dr Jerzy Śliwowski (Toruń), doc. dr Edmund Chruścielewski (AM Poznań). Uchwała Rady Wydziału Prawa UAM z dnia 14 I 1965 r.

2. Mgr Franciszek Rusek, ur. 24 III 1924 r. w «Sulkowicach, pow. Myślenice, studiował w latach 1949—1952 na Wydziale Prawa Uniwersytetu Poznańskiego i w latach 1952—1954 na Wydziale Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego, uzyskał

stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt.: *Sprzeciw od wyroku zaocznego w polskim procesie cywilnym*. Promotor: prof. dr Edmund Wengorek (Poznań), recenzenci: prof. dr Władysław Siedlecki (Kraków), prof. dr Jerzy Jodłowski (Warszawa), doc. dr Zbigniew Resich (Warszawa). Uchwała Rady Wydziału Prawa UAM z dnia 14 I 1905 r.

3. Mgr Edward Klimczak, ur. 8 III 1918 r. w Gnieźnie, studiował w latach 1937—1939 i 1945—1946 na Wydziale Prawno-Ekonomicznym Uniwersytetu Poznańskiego, uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt.: *Problematyka tzw. przedawnienia w związku z ekstradycją przestępców wojennych z okresu drugiej wojny światowej*. Promotor: prof. dr Alfons Klafkowski, recenzenci: prof. dr Stanisław Hubert (Wrocław), prof. dr Jan Haber (Poznań). Uchwała Rady (Wydziału Prawa UAM z dnia 1 III 1965 r.

4—6. Mgr Janusz Rachocki, ur. 20 III 1928 r. w Mijaczkowie pow. Zawiercie, studiował w latach 1948—1952 na Wydziale Prawa Uniwersytetu Łódzkiego, uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. *Umowa o naukę zawodu w prawie burżuazyjnym (zarys rozwoju i charakter prawny)*. Promotor: prof. dr Wiktor Jaśkiewicz (UAM, Poznań), recenzenci: prof. dr Eugeniusz Modliński (UMCS, Lublin), prof. dr Józef Górski (UAM, Poznań). Uchwała Rady Wydziału Prawa UAM z dnia 2 IV 1965 r.

6. Mgr Kazimierz Korzan, ur. 25 II 1925 r. w Ostrowie Lubelskim, studiował w latach 1947—1951 na Wydziale Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. *Kurator procesowy w postępowaniu cywilnym*. Promotor: prof. dr Edmund Wengorek, recenzenci: prof. dr Władysław Siedlecki (UJ, Kraków), prof. dr Zbigniew Resich (Uniwersytet Warszawski). Uchwała Rady Wydziału Prawa UAM z dnia 28 V 1965 r.

7. Mgr Olgierd Baehr, ur. 11 III 1927 r. w Grajewie, woj. białostockie, studiował w latach 1946—1950 na Wydziale Prawno-ekonomicznym Uniwersytetu Poznańskiego, uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. *Uprawa lnu i konopi oraz produkcja włókna w Polsce w okresie międzywojennym (w latach 1921—1939)*. Promotor: prof. dr Janusz Deresiewicz (UAM, Poznań), recenzenci: prof. dr Stanisław Odolanicki-Poczobutt (WSR, Poznań), prof. dr Stanisław Waszak (UAM, Poznań). Uchwała Rady Wydziału Prawa UAM z dnia 21 VI 1965 r.

8. Mgr Antoni Roga, ur. 5 XII 1920 r. w Łodzi, studiował w latach 1950—1954 na Wydziałach (Prawa Uniwersytetu Poznańskiego i Uniwersytetu Jagiellońskiego, uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. *Pojęcie dochodu i majątku w polskim prawie podatkowym*, promotor: prof. dr Jan Zdzitowiecki (UAM, Poznań), recenzenci: prof. dr Marian Weralski (Uniwersytet Warszawski), prof. dr Józef Zajda (WSE, Poznań). Uchwała Rady Wydziału Prawa UAM z dnia 21 VI 1965 r.

9. Mgr Krzysztof Dembski, ur. 2 IX 1932 r. w Kijewie, pow. Środa, studiował w latach 1949—1953 na Wydziale Prawa Uniwersytetu Poznańskiego, uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. *Wielkopolska w procesie budowy II Rzeczypospolitej (1918—1920)*. Promotor: prof. dr Zdzisław Kaczmarczyk (UAM, Poznań), recenzenci: prof. dr Konstanty Grzybowski (UJ, Kraków), prof. dr Jan Wąsicki (UAM, Poznań), doc. dr Adam Łopatka (UAM, Poznań). Uchwała Rady Wydziału Prawa UAM z dnia 29 VI 1965 r.

10. Mgr Stanisław Sołtysiński, ur. 2 V 1939 r. w Poznaniu, studiował w latach 1956—1961 na Wydziale Prawa UAM w Poznaniu, uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. *Przedmiot i charakter praw twórcy pomysłu wynalazczego*. Promotor: prof, dr Józef Górski (UAM, Poznań), recenzenci: prof, dr Stefan Grzybowski (UJ, (Kraków), prof, dr Zygmunt Konrad Nowakowski (UAM, Poznań), prof, dr Zbigniew Radwański (UAM, Poznań). Uchwała Rady Wydziału Prawa UAM z dnia 29 VI 1965 r.

11. Mgr Tadeusz Kisielewska ur. 4 III 1915 r. w Wiedniu, studiował w latach 1933—1986 w Akademii Handlu Zagranicznego we Lwowie, uzyskał stopień doktora nauk ekonomicznych na podstawie rozprawy pt.: *Problemy optymalizacji wielkości przedsiębiorstw spółdzielni pracy*. Promotor: prof, dr Stanisław Smoliński (Poznań), recenzenci: doc. dr Halina Mortiner-Szymczak (Łódź), doc. dr Józef Zajda (Poznań). Uchwała Rady Wydziału Ogólno-Ekonomicznego z dnia 27 I 1963 r.

12. Mgr Ryszard Dziewolski, ur. 24 VIII 1926 r. w Łąkorzu, pow. Nowe Miasto, studiował w latach 1946—1950 na Wydziale Prawno-Ekonomicznym Uniwersytetu Poznańskiego, uzyskał stopień doktora nauk ekonomicznych na podstawie rozprawy pt.: *Analiza ekonomiczna uprzemysłowionego budownictwa mieszkaniowego*. Promotor: prof, dr Seweryn Kruszczyński (Poznań), recenzenci: prof, dr Juliusz Goryński (Warszawa), doc. dr Wacław Wilczyński (Poznań). Uchwała Rady Wydziału Ogólno-Ekonomicznego z dnia 10 II 1965 r.

13. Mgr Marian Frąckowiak, ur. 25 X 1930 r. w Kruczyniku, pow. Jarocin, studiował w latach 1950—1954 w Wyższej Szkole Ekonomicznej w Poznaniu, uzyskał stopień doktora nauk ekonomicznych na podstawie rozprawy pt.: *Poglądy ekonomiczne Tomasza More*. Promotor: prof, dr Seweryn Kruszczyński (Poznań), recenzenci: prof, dr Jerzy Topolski (Poznań), prof, dr Tadeusz Szczurkiewicz (Poznań), prof, dr Seweryn Żurawicki (Warszawa). Uchwała Rady Wydziału Ogólno-Ekonomicznego z dnia 3 III 1965 r.

14. Mgr Jerzy Tetzlaw, ur. 12 IV 1921 r. w Poznaniu, studiował w latach 1938—1947 (z przerwami) na Wydziale Prawno-Ekonomicznym Uniwersytetu Poznańskiego oraz na tajnym Wydziale Prawa Uniwersytetu Warszawskiego, uzyskał stopień doktora nauk ekonomicznych na podstawie rozprawy pt.: *Możliwości eksportu mięsnego na tle rozwoju krajowego rynku mięsnego w latach 1950—1970*. Promotor: doc. dr Jerzy Dietl (Poznań), recenzenci: prof, dr Stefan Królikowski (Warszawa), prof, dr Zbigniew Zakrzewski (Poznań). Uchwała Rady Wydziału Handlowo-Towaroznawczego z dnia 12 V 1965 r.

15. Mgr Marian Ziółkowski, ur. 2 XI 1920 r. w Poznaniu, studiował w latach 1947—1950 w Akademii Handlowej w Poznaniu Oddział w Szczecinie, uzyskał stopień doktora nauk ekonomicznych na podstawie rozprawy pt.: *Sezonowość budownictwa w warunkach jego uprzemysłowienia*. Promotor: prof, dr Stanisław Smoliński (Poznań), recenzenci: prof, dr Juliusz Goryński (Warszawa), doc. dr Stanisław Borowski (Poznań). Uchwała Rady Wydziału Ogólno-Ekonomicznego z dnia 2 VI 1965 r.